

ÖZET

Kooperatifler, belirli ilkeler üzerinde temellen-
dirilmiş tüzel kişiliklerdir. Tüm ilkeler esasen kooperati-
fin amacının gerçekleştirilmesine hizmet eder. Ancak bu
bağlamda en çok üzerinde durulması gereken ilke şüp-
hesiz “açık kapı ilkesi”dir. Bir kooperatife ortak olun-
ması, ortaklık sıfatının kaybedilmesi gibi hususların
etrafında şekillenen bu ilke, kooperatifin kişi unsurunun
oluşmasından, amacının gerçekleştirilmesine kadar
geniş bir kapsamda önem arz etmektedir.

Açık kapı ilkesi, kanunda açık ve kesin bir
ifade ile yer almamakla birlikte öğretide ve Yargıtay
uygulamalarında kabul gören bir husustur. Zaten
kanunda açıkça zikredilmemiş olsa bile hükümlerin
amaçsal yorumundan açık kapı ilkesinin kooperatifin
amaç ve mahiyetine nüfuz ettiğini görebiliriz.

Kooperatifler hukukundaki yeri ve önemi iti-
barıyla çalışmamız açık kapı ilkesi etrafında şekillene-
cektir. Öğretideki görüşlere ve Yargıtay uygulama-
larına da yer verilerek açık kapı ilkesinin tüm yönleri
ile ele alınması ve aydınlatılması çalışmamızın
amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle
açık kapı ilkesinin kavram olarak neyi ifade ettiği ve
kapsamını hangi hususların oluşturduğu üzerinde
durulacaktır. Ardından açık kapı ilkesine getirilebile-
cek sınırlamalar ele alınıp çalışmamız sonuç-
landırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Açık Kapı İlkesi, Açık
Kapı İlkesinin Kapsamı, İlkeye Getirilen Sınırlamalar.

ABSTRACT

Cooperatives are legal entities based on spe-
cific principles. All principles serve mainly to realize
the purposes of the cooperative. However, the princi-
ple that should be emphasized in this context is undou-
btedly the “open door principle”. This principle,
which is shaped around issues such as being a partner
to a cooperative and losing the title of partnership, is
of great importance from the formation of the indivi-
dual element to the realization of its purpose.

Although the principle of open door is not
included in the law with a clear and definite expres-
sion, it is an accepted issue in jurisprudence and
Supreme Court case law. We can see from the teleolo-
gical interpretation of the provisions that the princi-
ple of open doors penetrates the purpose and nature of
the cooperative, even if it is not already explicitly
mentioned in the law.

In terms of its place and importance in coo-
peratives law, our work will focus on the principle of
open doors. The aim of this study is to analyse the
open door principle with all details, including the
opinions in the jurisprudence and the applications of
the Supreme Court. In this direction, firstly, what the
concept of open doors means as a concept and which
issues are covered within its scope will be emphasized.
Then, the limitations that can be put to the open door
principle will be handled.

Keywords: Open Door Principle, Scope of
Open Door Principle, Limitations on the Principle.

* Kırıkkale Barosu; Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi (e-
mail: avozgeornek@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0456-2102).

(Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 10.04.2020/ Kabul Tarihi: 23.06.2020).

I. GENEL OLARAK

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun birinci maddesinde kooperatifin tanımına yer verilmiştir. Buna göre kooperatifler, gerçek ve tüzel kişi ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli tüzel kişi ortaklıklardır.

Kooperatiflerde amaç hiçbir zaman kâr elde etmek olmamıştır. Kooperatifin amacının kâr elde etmeye yönelmemesi onun sosyal yönü ağırlıklı kişi birliği olduğunun bir tür ifadesidir. Nitekim kooperatifler, kişilerin tek başlarına karşılamaları zor veya mümkün olmayan ihtiyaçlarını karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği gibi yollarla, güçlerini birleştirerek gidermek amacı doğrultusunda ortaya çıktığından, kuruluşundan itibaren sosyal ve toplumsal bir özellik gösterirler. Böyle bir oluşumun belirli ilkelerle temellendirilmesi oldukça doğaldır.

1895 yılında Londra'da Uluslararası Kooperatifler Birliği (*International Cooperatives Alliance - ICA*) kurulmuştur¹. Bu birlik, dünya ölçeğinde kooperatifleri temsil eden bağımsız, hükümet dışı bir kuruluştur². En büyük çatı kuruluş olması nedeniyle tanımlar ve ilkeler söz konusu olduğunda ICA çalışmaları genel kabul görmektedir. Zira ICA çeşitli ülkelerin kooperatif uygulamalarını dikkate alarak 1937 yılından bu tarafa kooperatifçilik ilkeleri üzerinde çalışmalar yapmıştır. Değişen dünya koşulları yoğun sosyal ve ekonomik gelişme ve değişiklikler kooperatifçilik ilkelerini de etkilemiş ve bu ilkelerin sık sık gündeme gelmesine neden olmuştur.

İngiltere'de 1995 yılında Manchester'da düzenlenen ICA Kongresinde yedi ilke saptanmıştır. Buna göre kooperatifler gönüllü ve serbest giriş ilkesi (açık kapı ilkesi), ortağın demokratik yöne-

timi, ortağın ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık, eğitim-öğretim ve bilgilendirme, kooperatifler arası işbirliği ve toplumsal/sosyal sorumluluk ilkeleri üzerine kurulur³. Bu ilkeler arasında hiyerarşi bulunmayıp hepsi bir bütünün parçaları olarak birbirine eş değer kabul edilmiştir. Ancak öğretilerdeki ve Yargıtay uygulamalarındaki önemi itibari ile çalışmamızda "açık kapı ilkesine" yer verilmiştir.

Açık kapı ilkesi kooperatiflere özgü bir ilkedir. Bu yüzden ilkenin kooperatiflere katmış olduğu farklılığı değerlendirirken kooperatifin hukuki niteliği üzerinde durmak faydalı olacaktır. Zira kooperatifin ticaret şirketi ve tacir olup olmadığı öğretilerde tartışılmış olduğundan kooperatif ile ticaret şirketleri arasında bir mukayese yapabilmek için bu hususu açıklığa kavuşturmak gerekir.

Kooperatifler Kanununda 2004 yılında değişiklik yapılmış ve kooperatifin "teşekkül" değil bir "ortaklık" olduğu ifade edilmiştir. Böyle bir saptama ile kooperatifin "şirket" olduğu kanunen ifade edilmiş bulunmaktadır. Ancak kooperatifin ortaklık yani şirket olması öğretilerde eleştirilmiştir. ÇEVİK⁴e göre "Ortaklık deyimi şirket anlamına geldiğine göre kanun koyucu tarafından belirlenen kooperatiflerin bir ortaklık (şirket) olduğu kimliği, uygulamaya, yargı kararlarına ve Türk Hukuk düzenine aykırı bir tariftir. Hukuki bir yanılı söz konusu olmaktadır."

Her ne kadar kooperatifin şirket olarak kabulü eleştiriye maruz kalsa da kanun koyucunun iradesi açıktır. Nitekim ilgili kanun gerekçesinde "Kooperatifler Kanununun mevcut 1 inci maddesinde kooperatifler "teşekkül" olarak tanımlanmıştır. Bilindiği gibi teşekkül, organizasyon anlamına gelmekte olup, literatürde genellikle kamu iktisadî teşebbüsleri için kullanılan bir kavramdır. Bu ne-

¹ <<https://www.ica.coop/en>> s.e.t. 28.06.2020.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. <<https://www.ica.coop/en/about-us/international-cooperative-alliance>> s.e.t. 28.06.2020.

³ Erçin, Ferhat (2002) "Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 165; Mollaoğlu, Yusuf (2018) "Kooperatiflerin Hukuki Niteliği", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.11.

⁴ Çevik, Orhan Nuri (2006) "Kooperatifler Ortaklık (Şirket) Değildir", Terazi Hukuk Dergisi, C. 1, S. 2, s. 7.

denle kooperatiflerin nitelikleri hukukî bakımdan tartışma konusu olmaktadır. Tasarı ile yapılan düzenlemede "teşekkül" kavramı yerine "ortaklık" kavramı kullanılarak kooperatiflerin gerçek kimliklerini kazanmaları sağlanmıştır" denilmek suretiyle kooperatifin şirket olduğuna açıklık getirilmiştir⁵.

Öte yandan kooperatifin ticaret şirketi ve tacir niteliği üzerinde durmak gerekir. Bunun için Türk Ticaret Kanunu hükümlerine bakmak faydalı olacaktır. TTK m. 16/I' de ticaret şirketlerinin tüzel kişi tacir olduğu, TTK m. 124/I' de ise kooperatiflerin de ticaret şirketi olduğu ifade edilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu hükümlerinde kooperatiflerin ticaret şirketi ve tacir niteliği açıkça vurgulanmış olsa da Yargıtay bazı kararlarında kooperatiflerin hukuki niteliğini farklı ele almaktadır. Nitekim Yargıtay bir kararında "6102 Sayılı TTK'nın 124/1. maddesinde "kooperatifler" ticaret şirketleri arasında sayılmış ise de, aynı maddenin 2. bendinde kooperatifler "şahıs şirketleri" ve "sermaye şirketleri" arasında gösterilmemiştir. TTK'nın 124. maddesinin 1 ve 2. bentleri ile 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1. maddesi birlikte değerlendirildiğinde kooperatiflerin "ticaret şirketi" olmadığı, sosyal niteliği ağır basan kendine özgü bir ortaklık olduğu anlaşılmaktadır. Benzer hükümler, 6762 Sayılı eski TTK'da da bulunmasına rağmen (md 18, 136), Yargıtay'ın kararlılık kazanan uygulamasında kooperatifler tacir olarak kabul edilmemiştir" denilmek suretiyle kooperatifin ticaret şirketi ve tacir olmadığı ifade edilmiştir⁶. Ancak TTK m. 124 gerekçesinde "Koop. K'da yapılan değişikliklerle kooperatifin şirket olduğu ve ticaret şirketi niteliğine ilişkin çözümü güç sorunları ortadan kaldırmak amacıyla kooperatifin ticaret şirketi olduğunun hükme bağlandığı" belirtilmiştir. Bu kabul karşısında istikrarlı uygulamalardan bahsetmek

yerinde değildir⁷. Zira TTK m. 16 ve TTK m. 124 hükümlerinde kooperatifin ticaret şirketi ve tacir sıfatını haiz olduğu tartışmaya mahal vermeyecek kadar açık şekilde düzenlenmiştir⁸.

Kooperatiflerin hukuki niteliği açısından son olarak değinmek istediğimiz husus şudur: Kooperatifler TTK m. 124/II' de şahıs ve sermaye şirketleri arasında sayılmamıştır. Bu husus oldukça doğaldır. Zira kooperatifler hem şahıs⁹ hem de sermaye¹⁰ şirketlerine özgü birtakım özellikler taşıyor olsa da diğer ticaret şirketlerinden farklı olarak kâr elde edip bunu ortaklar arasında paylaşırma amacının bulunmaması, değişir ortaklı ve değişir sermayeli olması (ki bu husus ilerde ele alacağımız üzere açık kapı ilkesi ile ilgilidir) kooperatiflerin şahıs veya sermaye şirketi grubuna dâhil edilmesine engel teşkil etmekte olup kooperatifler bu açıdan kendine özgüdür¹¹.

Bu durumda kooperatifler, ticaret şirketi ve buna bağlı olarak tüzel kişi tacir olmakla beraber kâr amacı gütmemesi, değişir ortak ve değişir sermayeli olması, kooperatife girmede ve kooperatiften çıkmada açık kapı ilkesine tabi olması ile diğer ticaret şirketlerinden ayrılan kendine özgü bir kişi birliğidir.

⁵ Kooperatifler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu Raporu (1/782), Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, T.B.M.M., S. Sayısı 407 (<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss407m.htm> s.e.t. 27.06.2020)

⁶ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E: 2018/989, K: 2018/1597, T: 17.04.2018 <www.kazanci.com> s.e.t. 08.04.2020.

⁷ **Orbay Ortaç, Nurdan/ Can, Ozan** (2016) "Yapı Kooperatiflerinin Tacir Sıfatı Olup Olmadığı Sorusu Bağlamında Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 15.9.2014 Tarih, 2014/2787 Esas ve 2014/5195 Karar Sayılı Kararın Eleştirisi", BATİDER, C. XXXII, S. 3, s. 93.

⁸ **Orbay Ortaç/ Can**, s. 94.

⁹ Ana sözleşmeyle kooperatifin varlığı borçlarını karşılamaya yetmediği hallerde ortaklarının da şahsen ve sınırsız olarak sorumlu tutulacaklarının hüküm altına alınabilmesi (bkz. ve karş. Koop.K m. 29, TTK m. 236 vd.); her ortağın yalnız bir oya sahip olması (bkz. ve karş. Koop.K m. 48/I, TTK m. 226/I) gibi.

¹⁰ Ana sözleşmeye aksine hüküm konmadıkça kooperatif borçları için her ortağın kendi payı ile sorumlu olması (bkz. ve karş. Koop. K m. 29-30, TTK m. 329/II ve 573/II); ortağın ölümünün kooperatifin son bulma sonucunu doğurma ihtimalinin bulunmaması (bkz. ve karş. Koop.K m. 14, TTK m. 243,253); özden yönetim düzeni yerine seçilmiş yönetim düzeninin geçerli olması (bkz. ve karş. Koop.K m. 55 vd., TTK m. 218 vd., m. 365 vd., m. 623 vd.) gibi.

¹¹ **Kırca, İsmail** (2017) "Kooperatiflerin Tacir Niteliği Hakkında Yargıtay'ın Tutumu: Kanuna Aykırı Yorum mu Yoksa Örtülü Boşluk Doldurma Gayreti mi?", BATİDER, C. XXXIII, S. 2, s. 22.

II. AÇIK KAPI İLKESİ KAVRAMI ve İLKENİN KAPSAMI

Kooperatifler, diğer ticaret ortaklıkları gibi belli sayıda kişilerin bir araya gelip, kâr elde etmek ve paylaşmak amacıyla sermayelerini birleştirdikleri bir kurum değildir. Aksine, ekonomilerini geliştirmeye, sağlamaya ve korumaya gereksinim duyanların oluşturdukları bir kişi birliğidir. Bu bakımdan kooperatifin güttüğü amaç, özellikle ortakların kooperatife girişi ve kooperatiften çıkışı açısından ona bir özellik verir. Bu durum da *açık kapı ilkesi* ile açıklanır.

Açık kapı ilkesi kavram olarak *“kişilerin günlük yaşam ve geçimine veya mesleğini geliştirmesine yönelik temel ihtiyaçlarını sağlayıp koruma açısından bireysel ekonomik menfaatlerinin bulunduğu noktada ortaya çıkan kooperatif yapının kapılarının, kanun ve ana sözleşmedeki giriş şartlarını yerine getiren ve giriş isteğinin reddi için haklı bir sebep gösterilemeyecek herkese açık tutulmasını, çıkma arzusunda olanlara da kapatılmamasını”* ifade eder¹².

İlkenin iki yanlı olduğunu belirtmek gerekir. Şöyle ki; kooperatifin kapıları, kooperatif hizmetlerinden faydalanabilecek ve kooperatif ortaklığının yükümlülüklerini kabul edecek herkese cinsiyet, sosyal, ırksal, siyasal ve dini ayırım gözetilmeksizin açıktır¹³. Bir kimse kanun ve ana sözleşme ile aranan şartları gerçekleştirmişse kişiliğine yöneltilebilecek ve kooperatife zarar vereceği düşünülen bir itiraz sebebi yoksa o kişi kooperatife girebilmeli ve ortaklık sıfatını kazanabilmelidir¹⁴.

Öte yandan kooperatifin hizmetlerine gereksinim duymayan ya da kooperatif tarafından ihtiyaç-

ları karşılanmayan herkes kooperatiften çıkmakta serbesttir. O halde açık kapı ilkesi kooperatiflere girişte gönüllü olmayı kooperatiften çıkmada da serbest olmayı kapsar¹⁵. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 13.12.2017 tarihli bir kararında bu hususu şöyle izah etmiştir¹⁶: *“Kooperatif ortağı olunmasında “açık kapı ilkesi” geçerlidir. Ortak olmak için yöneticilerin istekleri değil, objektif şartların gerçekleşmesi yeterlidir. Yine açık kapı ilkesi gereği ortak sıfatını kazanan herkesin kooperatiften çıkma hakkı (Koop.K.m.10) olduğu gibi, ana sözleşmede açıkça belirtilmiş olan nedenlerle ortağın ihracına karar verilmesi de mümkündür (Koop.K. m.16).”*

Kooperatife ortak olmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler, kooperatif ana sözleşmesi hükümlerini bütün hak ve ödevleriyle birlikte kabul ettiklerini belirten bir yazı ile kooperatif yönetim kuruluna başvururlar (Koop K m. 8/I). Ayrıca kooperatif kendi varlığı dışında ortaklarına şahsi bir sorumluluk veya ek ödemeler yükleyecek ise ortak olmak isteği, bu yükümlerin yazılı olarak kabul edilmesi halinde değer taşır (Koop. K m. 8/I).

Gerçek ve tüzel kişilerin yazılı başvurusu neticesinde yönetim kurulunun açık bir kararı ile ortaklık şartlarını taşıyanlar ortaklığa kabul edilir. Ancak ortaklık sıfatının açık bir yönetim kurulu kararı olmaksızın eylemli olarak yani zımnen kazanılması da mümkündür¹⁷. Ortaklık sıfatının eylemli olarak kazanılması da açık kapı ilkesinin bir sonucu olarak görülebilir. Yargıtay’ın bir kararında da bu husus *“Kural olarak ortaklığa kabul, bu konuda yönetim kuruluna yapılacak yazılı bir başvuru sonucu yönetim kurulunun alacağı kararla gerçekleşir ise de kooperatiflerde “Açık kapı ilkesi” geçerli olduğun-*

¹² **Deryal, Yahya** (2005) Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 8. Baskı, Trabzon, Derya Kitapevi, s. 365.

¹³ **Özcan, Orhan** (2007) “Türkiye’de Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8; **Erçin**, 165; **Mollaoğlu**, s.12; **Üstün, Yusuf/ Aydın, Muhittin** (2017) Kooperatifler Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 25.

¹⁴ **Poroy, Reha/ Tekinalp, Ünal/ Çamoğlu, Ersin** (2005) Ortaklıklar Ve Kooperatif Hukuku, 10. Basım, İstanbul, Arkan Yayınevi s. 961.

¹⁵ **Kayhan, Şaban** (2019) Şirketler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 355; **Özmen, Kemal** (2018) Açıklamalı-Uygulamalı-İçtihatlı Kooperatifler, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 26.

¹⁶ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2017/859, K: 2017/1719, T: 13.12.2017 <www.karararama.yargitay.gov.tr> s.e.t. 25.03.2020.

¹⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2018/129, K: 2018/246, T: 21.02.2018 <www.karararama.yargitay.gov.tr> s.e.t. 30.06.2020.

dan ana sözleşmede yazılı ortaklık şartlarını taşıyan bir kimsenin kooperatife ödemelerde bulunması, yükümlülüklerini yerine getirmesi, kooperatif tarafından da yapılan ödemelerin kabul edilmesi, o kişinin genel kurullara davet edilmesi, hazirun cetvellerinde isminin gösterilmesi, diğer kooperatif ortaklarının yararlandıkları haklardan yararlandırılması gibi durumların mevcudiyeti halinde hakkında açıkça ortaklığa kabule dair olarak alınmış bir karar olmasa bile bu kişinin ortaklığının kooperatif tarafından kabul edilmiş olduğu, ortak olarak benimsendiği, bu şekilde ortaklığının zımni olarak, eylemli bir şekilde gerçekleştiğinin kabulü gerekmekte olup, Dairemizin yerleşik uygulaması da bu yöndedir” şeklinde izah edilmiştir¹⁸.

Kooperatifler Kanununda açık kapı ilkesi lafzi olarak zikredilmemiştir. Ancak ilkenin, kanunun ruhuna nüfuz ettiğini söylemek mümkündür. Bu sonuca Koop.K m. 1 hükmünden varılmaktadır. Anılan hükme göre kooperatifler “değişir ortaklı” ve “değişir sermayeli” tüzel kişilerdir. Kooperatiflerin bu niteliği de açık kapı ilkesinin bir sonucudur¹⁹. Yargıtay’ın bir kararında da “Kooperatifleri tanımlayan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 1. maddesinde kooperatiflerin “değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” olduğu belirtilmiş olmakla Türk hukukunda “açık kapı ilkesi” benimsenmiştir” demek suretiyle bu hususa açıklık getirilmiştir²⁰.

Kooperatifin “değişir ortaklı” olmasından kasıt hem paya sahip olan ortağın hem de ortak sayısının değişebilmesidir²¹. Bu durumda birinci halde sermaye

sabit kalmakla birlikte ortağın değişmesinden söz edilecektir. İkinci halde ise ortak sayısında bir artma ve azalma olup kooperatifin sermayesi de değişecektir. Buna göre kooperatifin “değişir sermayeli” olması da bir bakıma “değişir ortaklı” olmanın sonucudur²².

Kooperatiflerin değişir sermayeli olması onu diğer ticaret şirketlerinden ve özellikle anonim şirketlerden ciddi bir şekilde ayırır. Zira anonim şirketler kooperatiflerin aksine sermayesi belirli ortaklıklardır²³. Ayrıca anonim şirketlerde sermayenin korunması ilkesi de esastır²⁴. Anonim şirkette benimsenen sermayenin korunması ve belirliliği ilkelerine bağlı olarak ortakların şirketten çıkma hakkı bulunmamaktadır²⁵. Nitekim Yargıtay’a göre de anonim şirkette pay sahiplerinin şirketten çıkma hakkı mevcut değildir²⁶. Bu durumda anonim şirketlerde açık

¹⁸ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 2010/5786, K: 2011/5845, T: 12.05.2011 <www.kazanci.com> s.e.t. 03.04.2020.

¹⁹ **Tekinalp, Ünal** (1972) Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması Ve Yitirilmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, s. 91; **Parlar, Ali** (2004) Kooperatifler Kanunu (Hukuki Ve Cezai Sorumluluk Açısından Açıklamalı Ve İçtihatlı), Ankara, Bilge Yayınevi, s. 167; **Çevik, Orhan Nuri** (2003) Kooperatifler Kanunu, 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 46; **Can, Mustafa Erdem** (2007) “Kooperatif Ortaklığından Çıkma Ve Çıkan Kişinin Hakları” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XI, S. 1-2, s. 74.

²⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2018/129, K: 2018/246, T: 21.02.2018 <www.kazanci.com> s.e.t. 25.03.2020.

²¹ **Coşkun, Mahmut** (2019) Kooperatifler Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 66.

²² **Eriş, Gönen** (2001) Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Kooperatifler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 15.

²³ *Belirlilik*, sermaye miktarının esas sözleşmede gösterilip tescil ve ilan edilme ile değiştirilmesinin birtakım formalitelere bağlanmış olmasını ifade eder (**Kayar, İsmail** (2017) 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 400).

²⁴ Anonim şirketlerde ortakların tek sorumluluğu taahhüt ettiği sermayeyi ifa etmek olup (tek borç ilkesi) anonim şirket alacaklılarına karşı ortakların herhangi bir sorumluluğu yoktur (**Pulaşlı, Hasan** (2016) Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 597; **Bilgili, Fatih/ Demirkapı, Ertan** (2017) Şirketler Hukuku Dersleri, 5. Basım, Bursa, Dora Yayınevi, s. 328; **Deryal**, s. 335). Bu nedenle anonim şirket alacaklıları yalnızca anonim şirketin malvarlığına yönelebilir. Haliyle anonim şirketlerde sermayenin korunması gerekir ki bu husus da “sermayenin korunması ilkesi” ile sağlanır (**Şener, Oruç Hami** (2015) Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı, Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 311; **Bilgili/ Demirkapı**, s. 176).

²⁵ Anonim şirketlerde ortağın çıkma hakkının yerini “payın devredilebilirliği” ilkesi almıştır (**Özdamar, Emine** (2019) Anonim Şirkette Pay Devri, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 45; **Adıgüzel, Burak** (2014) “Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Pay Sahibinin Ayrılma Hakkı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, S. 2, s. 3; **Mollaoğlu**, s. 127). Bu ilke anonim şirket ortakları açısından müstesna hak niteliğindedir (**Özdamar**, s. 45). Anonim şirketten beklenen iktisadi fonksiyonların elde edilebilmesi, payın devredilebilirliği ilkesinin varlığını gerektirir (**Özdamar**, s. 45).

²⁶ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 2018/2518, K: 2019/8259, T: 17.12.2020: “davacının anonim şirket ortaklığından çıkma isteminin TTK hükümleri çerçevesinde mümkün bulunmaması gözetildiğinde...” <www.kazanci.com> s.e.t. 03.04.2020.

kapı ilkesinin geçerli olmadığını ve buna bağlı olarak şirketten çıkma hakkı bulunmadığını söyleyebiliriz.

Yukarıda açıklanan hususlardan vardığımız sonuç: Kooperatiflere özgü olan “açık kapı ilkesi” hem kooperatif ortaklarına çıkma hakkı tanınması hem de kooperatifin sermayesini değişir nitelikli yapması sebebiyle kooperatifi diğer ticaret şirketlerinden keskin hatlarla ayırmakta olup kooperatiflere farklı bir ortaklık niteliği kazandırmaktadır.

III. AÇIK KAPI İLKESİNİN SINIRLARI

Açık kapı ilkesi, dileyen herkesin istediği şekilde kooperatife girebileceğini ve istediği gibi kooperatiften çıkabileceğini ifade etmez. İlke, ortaklar açısından keyfiliğe yer bırakmaz. Kooperatif için önemli olan amacının elde edilmesi olanaklarının sağlanmasıdır²⁷. Bu nedenle açık kapı ilkesine birtakım sınırlamalar getirilmesi oldukça doğaldır.

Açık kapı ilkesi, hem kooperatife ortak olmaya hem de kooperatiften çıkmaya ilişkin bazı şartlar getirilmek sureti ile sınırlandırılabilir. O halde açık kapı ilkesi ne girme ne de çıkma açısından mutlakdır. Kooperatifin niteliği, özellikleri ve diğer bazı sebepler onu nispi duruma getirir²⁸.

Açık kapı ilkesine ana sözleşme ile sınırlamalar getirilebilmesi mümkün olmakla birlikte, zorunlu ve kanuni sınırlamaların da mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

A. ANA SÖZLEŞME İLE GETİRİLEN SINIRLAMALAR

Kooperatiflerde açık kapı ilkesi geçerli olmakla birlikte bu ilkeye sığınacak herkesin kooperatife ortak olarak kaydedilmesi düşünülemez. Böyle bir durumda kooperatif ana sözleşmelerinde birtakım ortaklık şartlarının öngörülmesi mümkündür.

Kooperatife ortak olmak için aranan şartlar Koop. K m. 8/I’ de düzenlenmiştir. Anılan hükme göre bir gerçek kişinin kooperatife ortak olabilmesi için “medeni hakları kullanma ehliyetine” sahip olması gerekir. Medeni hakları kullanma ehliyetinden kasıt “ayırt etme gücüne sahip olmak”, “ergin olmak” ve “kısıtlı olmamak” tır (TMK m. 10). Öte yandan kamu ve özel hukuk tüzel kişileri amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olabilir, önderlik edebilir ve ortak olabilirler.

Ortaklığa girmek için gerçekleşmesi gereken genel nitelikli şartlar yukarıda ifade edilen şekildedir. Diğer taraftan Koop. K m. 4’te ortaklık sıfatını kazandıran hallerin ana sözleşmeye konulacak mecburi hükümler arasında olduğu belirtilmiştir. Koop. K m. 8/II’ de ise yönetim kurulunun ortaklar ve ortak olmak isteyen kişiler açısından ana sözleşmede öngörülen ortaklık şartlarının var olup olmadığını araştırması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre genel nitelikli şartların yanı sıra birtakım ortaklık şartlarının ana sözleşmede belirlenmesi mümkündür.

Kooperatife ortak olmaya ilişkin sınırlamalar, kooperatifin amacı için gerekli oldukları kabul edilerek kurucular tarafından veya sonradan ana sözleşme değişikliği ile getirilebilir²⁹. Fakat ana sözleşme ile getirilecek olan bu şartların, kooperatifin yapısına uygun ve haklı nitelikte olması, yani kooperatifin niteliğinden kaynaklanan ve grup dayanışmasını haklı kılacak türde olması gerekir³⁰.

Ana sözleşme ile öngörülecek şartların elbette bir sınırlama dâhilinde düzenlenmesi gerekir. Aksi halde açık kapı ilkesinin uygulanamaz hale

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 2016/527, K: 2017/3549, T: 08.06.2017: “davacı taraf TTK’nın 638/2. maddesi uyarınca şirket ortaklığından çıkmaya izin talebi değerlendirildiğinde anılan maddenin limited şirketlere dair olduğu ve anonim şirketlere uygulanamayacağı, anonim şirketlerde, ortağın doğrudan doğruya haklı sebepler ileri sürerek ortaklıktan çıkmayı talep hakkının bulunmadığı...” <www.kazanci.com> s.e.t. 03.04.2020.

²⁷ Poroy / Tekinalp / Çamoğlu, s. 960.

²⁸ Ünal, Mehmet (1996) “Türk Kooperatifçiliği’nin Hukuki Sorunları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir BERKİ’ye ARMAĞAN)), s. 34; Lale, Muktedir (2011) “Kooperatifler Hukukunda Açık Kapı İlkesi”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 54, s. 33; Poroy/Tekinalp/Çamoğlu, s. 962.

²⁹ Bilgili/ Demirkapı, s. 504; Kayıhan, s. 355.

³⁰ Deryal, s. 364.

gelmesi söz konusu olur ki böyle bir durum kooperatiflerin amacı ve mahiyeti ile bağdaşmaz. O halde ana sözleşme ile getirilecek şartların açık kapı ilkesini tümü ile ortadan kaldırmayacak nitelikte olması gerekir³¹. Ayrıca ana sözleşme hükümlerinin kanunun emredici hükümlerine, ahlâka, kamu düzenine, kişilik haklarına (TBK m. 27) ve dürüstlük kuralına (TMK m. 2) aykırı olmadığı dikkate alındığı vakit açık kapı ilkesini sınırlandırıcı şartların da söz konusu hükümlere aykırı olmaması gerekir.

Ana sözleşme ile düzenlenecek olan ortaklık şartları maddi-mali, kişisel veya mesleki ya da yöresel nitelik taşıyabilmektedir³². Bu hususları ayrı ayrı ve detaylı olarak ele almak faydalı olacaktır.

1. Maddi ve Mali Nitelikli Şartlar

Kooperatif ortakları için öngörülecek olan maddi şartlar, özellikle kooperatifin amacı ve çalışma konuları ile ilgili şartlardır. Bilindiği üzere kooperatifin amacı, ortaklarının ekonomik menfaatlerini ve geçimlerine ilişkin ihtiyaçlarını sağlayıp korumaktır. Ekonomik menfaatler ve ihtiyaçlar, her kooperatifin türüne göre özellik arz eder. Bu sebeple örneğin; bir konut yapı kooperatifinin amacı, ortaklarının konut ihtiyaçlarını karşılamak iken bir karayolu yolcu taşıma kooperatifinin amacı, ortaklarının yolcu taşımacılığı hizmetlerini pazarlamak, bizzat taşımacılık yapmak ve yaptırmaktır³³.

Kooperatifin çalışma konuları da amaç doğrultusunda belirlenir ve ana sözleşmede gösterilir (Koop. K m. 4). Bu bağlamda kooperatifin amacı ve çalışma konuları çerçevesinde maddi nitelikte ortaklık şartlarının ana sözleşmede öngörülmesi mümkündür. Örneğin Karayolu Yolcu Taşıma

Kooperatifinin 10'uncu maddesinde "kooperatifin amacına uygun bir motorlu araca sahip olmak veya bu nitelikte bir aracı en az iki yıl süreyle kiralamak" şartları öngörülmüştür³⁴.

Öte yandan mali nitelikte şartlar düzenlenmesi de mümkündür. Buna göre ana sözleşme ile kooperatife giriş, bazı ödemelerin yapılmasına bağlanabilir. Sermaye payı dışında; giriş ödentisi, kayıt ücreti, yıllık ödenti gibi bazı ödemelerin yapılması veya bir taşınır veya taşınmaz malın mülkiyetinin veya kullanılmasının kooperatife bırakılması da ana sözleşmede öngörülebilir. Ancak burada açık kapı ilkesinin zedelenip zedelenmediğinin göz önünde tutulması gerekir.

Ana sözleşmede düzenlenecek olan mali nitelikteki şartların kooperatife girişi aşırı derecede güçleştirip güçleştiremeyeceğini tespit edecek genel bir kural veya ölçüt koymak ne yazık ki mümkün değildir. Fakat giriş ödentisinin, önemli ödentilerin, çeşitli yapma ve yapmama borçlarının ortağa büyük mali fedakârlıklar yükleyip yüklediğine bakılmalı ve şartların kooperatif amacının gerçekleştirilmesinde rol oynayıp oynamadığı mutlaka araştırılmalıdır. Kooperatife vazgeçilmez bir yarar sağlamadığı halde ortak olmayı yük haline getiren ve yalnızca birtakım kimseler göz önüne alınarak konulmuş oldukları anlaşılabilen şartların açık kapı ilkesi ile bağdaşmadıkları kabul edilmelidir³⁵.

Kooperatiften çıkma şeklinin de bazı objektif kayıtlara ve şartlara bağlanması mümkündür³⁶. Ancak kooperatiflerden çıkış hiçbir şekilde ortağı mali bakımdan zorlayacak şekilde güçleştirilemez.

2. Kişisel ve Mesleki Şartlar

Ana sözleşme ile ortak olacak kimseler açısından kişisel ve meslekleri ile ilgili şartların getirilmesi mümkündür. Örneğin bir Kadın Girişimi

³¹ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 1974/2697, K: 1974/3620, T: 13.12.1974 <www.kazanci.com> s.e.t. 03.04.2020.

³² **Tekinalp**, s. 96.

³³ Bkz. Konut Yapı Kooperatifi Ana Sözleşmesi m. 6 <https://webdosya.csb.gov.tr/db/sakarya/menu/konut-yapi-koop-ornek-anasozlesmesi_20190722103920.pdf> s.e.t. 28.06.2020; Karayolu Yolcu Taşıma Kooperatifi Ana Sözleşmesi m. 6 <<https://ticaret.gov.tr/data/5d41a0d313b87639ac9e013d/621dcce23dcc36e6e2c86ec49b66010e.pdf>> s.e.t. 28.06.2020.

³⁴ <<https://ticaret.gov.tr/data/5d41a0d313b87639ac9e013d/621dcce23dcc36e6e2c86ec49b66010e.pdf>> s.e.t. 27.06.2020.

³⁵ **Tekinalp**, s. 98.

³⁶ **Lale**, s. 33

Üretim ve İşletme Kooperatifine, “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve medeni hakları kullanma ehliyetine sahip gerçek kişi kadınların” ortak olabileceği belirtilmiştir³⁷. Keza Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifine ortak olacak bir kimsenin “ana sözleşmede gösterilen küçük sanayi kollarından birine mensup bir iş yerinde mühendis, mimar, tekniker, Endüstri Meslek Lisesi (Sanat Okulu) mezunu veya ustalık belgesi sahibi olarak çalışıyor olması” gerekir³⁸.

Ortaklar açısından getirilecek olan kişisel ve mesleki şartların sınırı, açık kapı ilkesinin tamamen ortadan kaldırılmamasıdır. Bu durumda kurucular ve ortaklar, özellikle kişisel nitelikler açısından, kişilik haklarına dokunan türde din, ırk, renk ve siyasal tercihlere dayalı ayrımcılıklara yer vermemelidir. Kişilerin renkleri, ırkları veya benimsedikleri siyasi felsefe kooperatife girişte hiçbir şekilde lehte ve aleyhte etkili olmamalıdır³⁹. Aksi bir durumun söz konusu olması açık kapı ilkesinin ortadan kaldırıldığı anlamını taşır.

3. Yöresel ve Bölgesel Nitelikli Şartlar

Kooperatife ortak olurken birtakım yöresel ve bölgesel nitelikli şartların da öngörülmesi mümkündür. Bu şartlar kooperatife ortak olabilmeyi belli bir yerde ikamet etmeye veya mesleğini belli bir bölgede icra etmeye bağlayabilir. Örneğin Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifine ortak olacak kimsenin mesleğini sitenin kurulduğu ilde icra etmesi şartı aranır⁴⁰. Keza bir çay kooperatifinin Hopa’da ikamet edenlere açık olması ya da bir tarımsal kalkınma kooperatifinde kooperatifin çalışma böl-

gesi olarak belirtilen yer içinde ikamet etmek veya o yer nüfus kütüğüne kayıtlı olmak şartlarının aranması doğaldır.

Yöresel ve bölgesel şartlar nedeni ile açık kapı ilkesine getirilen sınırlamaların ilkeye aykırı olma ihtimali genelde zayıf olmakla birlikte ortak olmayı o yörede belli bir süreden beri oturma şartına bağlayan ve bu süreyi kooperatifi hemen herkese kapatacak şekilde seçen şartların geçerli olmayacağı da açıktır⁴¹.

4. Açık Kapı İlkesi İle Bağdaşmayan Ana Sözleşme Hükümlerinin Yaptırımı

Kooperatiflerde ana sözleşme hazırlanırken dikkat edilmesi gereken husus Koop. K m. 4’te yer alan mecburi hükümlere ve kanunun emredici hükümlerine aykırı hareket edilmemesidir. Aksi takdirde ilgili Bakanlık kuruluş izni vermektan kaçınılabilir. Nitekim Koop. K m. 3’te yer alan “Ticaret Bakanlığı, ana sözleşmelerin, kanunun ihtiyari hükümlerinden ayrıldığı ileri sürerek kooperatifleri kuruluşuna izin vermektan kaçınmaz” hükmünden de emredici hükümlere aykırılık halinde kuruluş izni verilemeyeceği anlaşılmaktadır⁴².

Kooperatifler Kanunu m. 1 ve m. 2’de yer alan sermayenin sınırlandırılmaması, ortakların değişir olması unsurları ve bu unsurlara dayanan açık kapı ilkesi emredici nitelik taşıdığından, unsurlara ve açık kapı ilkesine aykırılığın varlığında Bakanlık kooperatife kuruluş izni vermemeli ve ilke ile bağdaşmayan veya onları ihlal eden hükümlerin değiştirilmesini istemelidir⁴³. Ortaklar gerekli değişiklikleri yapmaz ise kuruluş izni vermektan kaçınılmalıdır.

B. KANUNLA GETİRİLEN SINIRLAMALAR

Birtakım kişiler buldukları sosyal statü ve ekonomik yapı itibarıyla ortak menfaatlere sahip olup ihtiyaçlarının benzerliği ve bu zorunlu ihti-

³⁷ Bkz. Ana sözleşme m. 7/A <<http://koop.gtb.gov.tr/data/549179fcf293703cbcd0b58/4-KADIN%20G%C4%B0R%C4%B0C5%9E%C4%B0M%C4%B0%20C3%9CRET%C4%B0M%20VE%20C4%B0C5%9ELETME%20KOOPERAT%C4%B0F%C4%B0%20ANAS%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf>> s.e.t. 27.06.2020.

³⁸ Bkz. Ana sözleşme m. 10 <<http://yapikooperatifportal.csb.gov.tr/portal/repository/pdf/6.pdf>> s.e.t. 27.06.2020.

³⁹ Deryal, s. 366.

⁴⁰ Bkz. Ana sözleşme m. 10 Bkz. Ana sözleşme m. 10 <<http://yapikooperatifportal.csb.gov.tr/portal/repository/pdf/6.pdf>> s.e.t. 28.06.2020.

⁴¹ Tekinalp, s. 97.

⁴² Tekinalp, s.101.

⁴³ Tekinalp, s. 102.

yaçların karşılanmasındaki menfaat ortaklığı nedeni ile kooperatif çatısı altında toplanırlar. Haliyle böyle bir oluşumun kapılarının söz konusu kişilere açık tutulması gerekir. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu husus da açık kapı ilkesi ile sağlanır. Ancak kooperatifin türü ve niteliği bazen çeşitli sınırlamaların getirilmesini ve bunların kanuni dayanaklarla temellendirilmesini gerektirir.

Kooperatifler Kanununda yapı kooperatiflerinin niteliği itibarıyla ve tüm kooperatif türlerinde de kooperatif amacının gerçekleştirilmesi doğrultusunda kooperatifin korunabilmesi amacı ile birtakım sınırlayıcı hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler aşağıda incelenmiştir.

1. Yapı Kooperatiflerinde Sınırlama

Açık kapı ilkesine kanunen getirilmiş en önemli sınırlama yapı kooperatifleri için öngörülmüştür. Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenecek olup yönetim kurulu belirlenen sayı üzerinde ortak kaydedemeyecektir (Koop.K m. 8/III). Esasen bu husus kooperatifin değişir ortaklı olmasının mutlak olarak uygulanmadığının ifadesidir⁴⁴.

Yapı kooperatiflerinde kat ve arsa olanakları sınırlıdır. Haliyle ortak sayısında bir sınırlamaya gidilmesi oldukça doğaldır. Ortak sayısının belirli olması ve üzerinde ortak kaydedilememesi hükmü ile kooperatif yöneticileri tarafından arsa olanakları üzerinde üye kaydedilmesi sonucunda yükümlülüklerini yerine getiren bir kısım ortakların hak kaybına uğramalarının önlenmesi amaçlanmıştır⁴⁵.

Ortak sayısı belirli bir kooperatifte açık kapı ilkesi kısmen uygulanacaktır. Zira ilke gereği ortaklık şartlarını taşıyanlar belirlenen sayıya ulaşılan dek kooperatife girebilecektir. Ancak belirlenen sayıya ulaşıldığı takdirde ortaklık şartları taşınsa dahi sayının üzerine çıkılması mümkün olmayacaktır. Nitekim Yargıtay'ın bir kararında bu husus "*Özellikle*

kamu yararı ön planda olan yapı, arsa, üretim, pazarlama, taşıma faaliyetleri konusunda kurulmuş kooperatiflerde açık kapı ilkesi gereği, ana sözleşme hükümlerine uygun şartları taşıyan herkesin, ortaklık için başvuru yapabileceği, ilke olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu ilkenin, isteyen herkesin ortaklık için başvurabileceği ve kooperatifin de başvuran herkesi ortak olarak kabul etmek zorunda olduğu, şeklinde anlaşılması gerekir. Şöyle ki; 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'nın 8/3 maddesi uyarınca yapı kooperatifleri gibi .../... diğer kooperatifler de alınacak genel kurul kararı ile üye sayısını belirli sayı ile sınırlandırma hakkına sahiptirler. Böyle bir durumda, yani belirlenen ortak sayısının üzerinde ortak alınmada açık kapı ilkesi uygulanmaz" şeklinde ifade edilmiştir⁴⁶.

2. Çıkma Tazminatı

Kooperatiflerde her ortağın çıkma hakkı mevcuttur (Koop.K m. 10). Bu hak kooperatif ortaklarına kanunen tanınmış olup koruyucu nitelikte bir haktır. Ayrıca açık kapı ilkesinin de doğal bir sonucudur. Ancak ortak, kooperatiftan çıkma hakkını kullanırken kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmemelidir. Zira kooperatiflerin amacı ortaklarının ekonomik menfaatlerini sağlamak ve korumak olduğundan bu amacın gerçekleştirilmesi için kooperatifin mevcudiyetinin de korunması gerekir. Bu husus da esasen açık kapı ilkesinin bir uzantısı niteliğinde olan "*kooperatifin korunması ilkesi*" ile sağlanır⁴⁷.

Kooperatifin korunması ilkesi çeşitli koruyucu hükümlerin Kooperatifler Kanununda yer almasına imkân vermiştir. Bu hükümlerden belki de en önemlisi Koop.K m. 10'da yer alır. Anılan hükme göre her ortağın kooperatiftan çıkma hakkı bulunmakla birlikte çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde çıkmak isteyen ortağın "*muhik bir tazminat*" ödemesine hükmedilebilir⁴⁸. Bu

⁴⁴ **Çevik**, Kooperatifler Kanunu, s. 119.

⁴⁵ **Parlar**, s. 177.

⁴⁶ Yargıtay 23. Hukuk Dairesi, E: 2014/7840, K: 2015/1513, T: 10.03.2015 <www.kazanci.com> s.e.t. 25.03.2020.

⁴⁷ **Ercin**, s. 169; **Lale**, s. 32; **Poroy/Tekinalp/Çamoğlu**, s. 962.

⁴⁸ Yargıtay 23. Hukuk Dairesi, E: 2016/1314, K: 2018/2702, T: 09.04.2018: "1163 sayılı KK'nun 10. maddesinde 'Her ortağın

durum kooperatifi koruyucu nitelikte olup açık kapı ilkesinin de sınırlandırılması demektir.

Çıkma tazminatı isteyebilmek için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekir. Buna göre tazminatın ödeneceğine ilişkin ana sözleşmede bir hüküm bulunması ve çıkma ile kooperatifin varlığının tehlikeye düşmesi arasında uygun bir nedensellik bağı bulunması gerekir (Koop. K m.10). Çıkma tazminatı kooperatifin varlığını tehlikeye düşürme şartına bağlanmakta olup zararın mevcudiyeti ile ilgili değildir.

Kooperatifin mevcudiyetinin tehlikeye düşmesi geniş olarak yorumlanır⁴⁹. Şöyle ki; çıkma ile kooperatifin konusu veya amacının gerçekleştirilememesi ya da gerçekleştirilmesinin birtakım fedakârlıkları gerektirmesi dışında, mali kaynakların zorlanması da kooperatifin varlığının tehlikeye düşmesi olarak nitelendirilmektedir⁵⁰.

Kanundaki “*muhih (haklı)*” tazminat ile neyin kastedildiği açık değildir. Bu durumda ana sözleşmede tazminat ödeneceği ve tazminatın miktarı açıkça gösterilebilir. Tazminat miktarı belirtilmemişse, mahkeme somut olayın niteliğine göre hakkaniyetin gerektirdiği tazminat miktarını takdir eder⁵¹.

kooperatiften çıkma hakkı vardır. Çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhih bir tazminat ödenmesine dahi hüküm ana sözleşmeye konulabilir.’ hükmü düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre kooperatiften ayrılmak isteyen ortaklar hakkında kooperatif ana sözleşmesine tazminat ödemesine dair madde konulabilir. Taraflar arasında düzenlenen 10.04.1995 tarihli ön tahsis protokolünün 17. maddesinde de 1163 KK’nun 10. maddesinde belirtilen tazminata ilişkin benzer hükmün yer aldığı görülmüştür. Bu durumda mahkemece, 1163 sayılı KK’nun 10. maddesi ve taraflar arasında düzenlenen ön tahsis protokolünün 17. maddesi uyarınca davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, yanılığın gerekçeye dayalı olarak yazılı şekilde hüküm kurulması doğru olmamıştır.” <www.kazanci.com> s.e.t. 25.03.2020

⁴⁹ **Aykan Demirci, Filiz** (2004) “Kooperatif Üyeliğinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28.

⁵⁰ **Aykan Demirci**, s. 29.

⁵¹ **Can**, s. 87; **Çevik**, Kooperatifler Kanunu s. 137; **Eriş**, s. 304; **Parlar**, s. 178.

3. Çıkma Hakkının Sınırlandırılması

Kooperatifler Kanunu m. 11/III’ te bir ortağın hiçbir surette kooperatiften çıkamayacağına ilişkin bağlamaların hükümsüz olacağı ifade edilmiştir. Buna göre çıkma hakkının ana sözleşme ile aşırı derecede sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Koop. K m. 11/III’te yer alan emredici nitelikteki düzenleme çıkma hakkının vazgeçilemez ve bertaraf edilemez bir hak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır⁵².

Kooperatif ortakları, kanun ve ana sözleşmede öngörülen hükümlere uyararak her zaman kooperatiften çıkabilir. Bu kurala aykırı olarak ana sözleşmeye konan hükümler geçersizdir. Ancak çıkma hakkının hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmaması da bazı hallerde kooperatifi telafisi imkânsız zararlara uğratabilmektedir. Bu yüzden yine kooperatifin korunması ilkesi ile paralellik gösterecek şekilde bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre *kooperatiften çıkma hakkının ana sözleşme ile en fazla beş yıla kadar sınırlandırılabilmesi mümkündür* (Koop. K m. 11/I).

Kooperatifin kuruluşu sırasında ana sözleşme hazırlanırken veya kuruluştan sonra usulüne göre yapılacak ana sözleşme değişikliğiyle otaklıktan çıkma konusunda bir sınırlandırma düşünülüyorsa, sınırlandırılacak süre ana sözleşmede açıkça gösterilmelidir. Örneğin Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Ana Sözleşmesinin 18’inci maddesinde “*Genel kurulun tasfiyeye karar verdiği tarihten 6 ay öncesine kadarki zaman içerisinde çıkma isteğinde bulunan ortakların bu istekleri dikkate alınmaz*” şeklinde bir hükümle kooperatif ortaklarının çıkma hakkı tasfiyeden 6 ay öncesine kadar sınırlandırılmıştır⁵³.

Kooperatiften çıkma hakkı en fazla beş yıl ile sınırlandırılmakta olup ana sözleşmeye konulacak ikinci bir hükümle “*haklı ve önemli sebeplerin varlığı*

⁵² **Can**, s. 75; **Aykan Demirci**, s. 28, **Po-roy/Tekinalp/Çamoğlu**, s. 968.

⁵³ <[https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/24/ Kooperatif-Ana-Sozlesmeleri](https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/24/Kooperatif-Ana-Sozlesmeleri)> s.e.t. 28.06.2020.

halinde” belirlenen süreden önce ortaklıktan çıkılmasına izin verilebilir (Koop. K m. 11).

Bir gerçek veya tüzel kişi, belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle mesleki veya günlük ihtiyaçlarını emek ve parasal katkıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla bir kooperatife ortak olmaktadır (Koop. K m. 1). Kişinin kooperatife üye olma gerekçesinin sonradan ortadan kalkması halinde, çıkma için haklı neden oluşmaktadır. Haklı neden ortaklıktan, diğer ortakların tutumundan veya ortağın şahsından doğabilir. Önemli fikir ayrılıkları, menfaatlerin ters düşmesi, ortağın çıkarlarının zarar görmesi, meslekte değişiklik, kooperatifin faaliyet alanında değişiklik, sağlık durumu gibi haller ana sözleşmede haklı sebep olarak gösterilebilir⁵⁴.

Haklı ve önemli sebeplerin neler olabileceğinin ana sözleşme ile belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde bu konuda yönetim kurulunu yetkili kılmak subjektif değerlendirmelere veya doğal olarak kooperatif lehine karar verilmesine yol açabilecektir⁵⁵.

IV. SONUÇ

Kooperatifler, aynı sosyal yapı içerisinde aynı ihtiyaçları duyan herkese, yardımlaşma, dayanışma ve kefalet araçlarıyla ihtiyaçlarını karşılamak üzere kapılarını açık tutması gereken tüzel kişiliklerdir. Bireysel ekonomilerini geliştirme ve ekonomik menfaatlerini ve ihtiyaçlarını karşılama düzleminde buluşan zayıf durumdaki kişilerin bir araya gelmesi ve dayanışma ile güç birliği yapması açısından kooperatiflerin herkese açık bir kişi birliği olduğu kabul edilmektedir. Bu hususun sabit olduğu ilke de “*açık kapı ilkesi*” olarak ifade edilir.

Açık kapı ilkesi, kooperatif ortak sayısının belirli bir rakam ile sınırlandırılmayıp “*değişir ortaklı ve değişir sermayeli*” olması, kooperatife girmenin o kooperatifin yetkili kişilerinin yani

yöneticilerinin keyif ve isteklerine bağlı değil de objektif ölçü ve şartlara bağlanması ve nihayet kooperatife hem girmenin hem de çıkmanın çok zorlaştırılmaması anlamlarını taşır. Bu anlamda açık kapı ilkesi kooperatife girişte ve kooperatiften çıkışta serbest olunmasını ifade eder.

Açık kapı ilkesi ile ortaklara tanınan giriş-çıkış serbestisi mutlak değildir. Kooperatifin amacı ve mahiyeti zaman zaman ilkeyi nispileştirir. Bu nispile ana sözleşmeden veya kanundan doğan sınırlamalar neticesinde olabilmektedir.

Ana sözleşme ile ortakların girişinde ve çıkışında birtakım objektif kayıt ve şartların öngörülmesi mümkündür. Bu kayıt ve şartlar kooperatif tüzel kişiliği yahut ortakların nitelikleri doğrultusunda belirlenebilir. Örneğin bir karayolu yük taşıma kooperatifinde yük taşımacılığı ile uğraşmak ve kooperatifin amacına uygun motorlu bir araca sahip olmak şartı aranırken küçük sanayi sitesi yapı kooperatifinde ortak olacak kişinin mesleğini sitenin kurulduğu ilde icra etmesi şartı aranabilir. Böyle bir durumda ortak olacak kişilerin Koop. K m. 8’de öngörülen genel nitelikli şartlarla birlikte ana sözleşmede belirtilen özel nitelikli şartları da taşıması gerekir.

Ana sözleşme ile getirilecek ortaklık şartlarının belli bir sınır dâhilinde düzenlenmesi gerekir. Buna göre getirilecek şartlar açık kapı ilkesini tamamen ortadan kaldırmayacak nitelikte olmalı; kanuna, ahlâka, kamu düzenine, kişilik haklarına ve dürüstlük kurallarına aykırı olmamalıdır.

Öte yandan açık kapı ilkesine sınırlama getirebilecek birtakım düzenlemeler Koop. K’ da da öngörülmüştür. Bunlardan biri yapı kooperatiflerinde ortak sayısının genel kurulca tespit edilmesi ve yönetim kurulunun belirlenen sayı üzerinde ortak kaydedememesidir (Koop. K m. 8/III). Bu düzenleme ile açık kapı ilkesinin bir sonucu olan değişir ortaklığın da sınırlandırıldığı ortadadır.

Kooperatifler Kanununda öngörülen bir diğer sınırlama da çıkma hakkına ilişkindir. Her ne kadar çıkma hakkı vazgeçilemez ve bertaraf edile-

⁵⁴ Can, s. 80.

⁵⁵ Kurtulan, Ahmet (2003) Kooperatifler Kanunu Ve Açıklaması Defterler-Belgeler Muhasebe İşlemleri, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 118.

mez bir hak olsa da bu hakkın kullanılması tamamen serbest bırakılamaz. Zira kooperatifin amacını gerçekleştirebilmesi için mevcudiyetini koruması gerekir. Bu noktada iki önemli sınırlama söz konusudur. Bunlardan ilki, ana sözleşmede öngörülme şartıyla ve çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde çıkmak iste-

yen ortağın kooperatife tazminat ödemesidir. İkinci bir sınırlama ise, kooperatif ana sözleşmesi ile ortağın çıkma hakkının en fazla beş yıla kadar kısıtlanabilmesidir. Bu şekilde açık kapı ilkesi ve çıkma hakkı kooperatife zarar verilmemesi çerçevesinde sınırlandırılmış olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Burak** (2014) “Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Pay Sahibinin Ayrılma Hakkı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XVIII, S. 2, s. 1-51.
- Aykan Demirci, Filiz** (2004) “Kooperatif Üyelikinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgili, Fatih/ Demirkapı, Ertan** (2017) Şirketler Hukuku Dersleri, 5. Basım, Bursa, Dora Yayınevi.
- Can, Mustafa Erdem** (2007) “Kooperatif Ortaklığından Çıkma Ve Çıkan Kişinin Hakları” (Ortaklıktan Çıkma Hakkı), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XI, S. 1-2, s. 71-95.
- Coşkun, Mahmut** (2019) Kooperatifler Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Çevik, Orhan Nuri** (2003) Kooperatifler Kanunu, 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Çevik, Orhan Nuri** (2006) “Kooperatifler Ortaklık (Şirket) Değildir”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 1, S. 2, s. 7-10.
- Deryal, Yahya** (2005) Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 8. Baskı, Trabzon, Derya Kitapevi.
- Erçin, Ferhat** (2002) “Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eriş, Gönen** (2001) Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Kooperatifler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Kayar, İsmail** (2017) 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Kayhan, Şaban** (2019) Şirketler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Kırca, İsmail** (2017) “Kooperatiflerin Tacir Niteliği Hakkında Yargıtay’ın Tutumu: Kanuna Aykırı Yorum mu Yoksa Örtülü Boşluk Doldurma Gayreti mi?”, BATİDER, C. XXXIII, S. 2, s. 22.
- Kurtulan, Ahmet** (2003) Kooperatifler Kanunu Ve Açıklaması Defterler-Belgeler Muhasebe İşlemleri, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Lale, Muktedir** (2011) “Kooperatifler Hukukunda Açık Kapı İlkesi”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 54, s. 30-33.
- Mollaoğlu, Yusuf** (2018) “Kooperatiflerin Hukuki Niteliği”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orbay Ortaç, Nurdan/ Can, Ozan** (2016) “Yapı Kooperatiflerinin Tacir Sıfatı Olup Olmadığı Sorusu Bağlamında Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 15.9.2014 Tarih, 2014/2787 Esas ve 2014/5195 Karar Sayılı Kararın Eleştirisi”, BATİDER, C. XXXII, S. 3, s. 79-104.
- Özcan, Orhan** (2007) “Türkiye’de Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdamar, Emine** (2019) Anonim Şirkette Pay Devri, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Özmen, Kemal** (2018) Açıklamalı-Uygulamalı-İçtihatlı Kooperatifler, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Parlar, Ali** (2004) Kooperatifler Kanunu (Hukuki Ve Cezai Sorumluluk Açısından Açıklamalı Ve İçtihatlı), Ankara, Bilge Yayınevi.
- Poroy, Reha/ Tekinalp, Ünal/ Çamoğlu, Ersin** (2005) Ortaklıklar Ve Kooperatif Hukuku, 10. Basım, İstanbul, Arıkan Yayınevi.
- Pulaşlı, Hasan** (2016) Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Şener, Oruç Hami (2015) Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı, Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Tekinalp, Ünal (1972) Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sıfatının Kazanılması Ve Yitirilmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Ünal, Mehmet (1996) “Türk Kooperatifçiliği'nin Hukuki Sorunları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir BERKİ'ye ARMAĞAN)), s. 31-36.

Üstün, Yusuf/ Aydın, Muhittin (2017) Kooperatifler Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.